

УДК 338.436 (470.325)

Збарська А. В., здобувач*[©]*Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ***МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА
НА ОСНОВІ КООПЕРАЦІЇ В УМОВАХ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

В дослідженні проаналізовано сучасні умови розвитку малого підприємництва в Черкаській області. Запропоновано модель взаємодії між суб'єктами малого підприємництва, фінансово-кредитними установами і органами влади на основі інтеграції і кооперації. Реалізація запропонованої моделі дозволить стимулювати розвиток малого підприємництва і підвищити добробут населення сільських територій.

Ключові слова: *пріоритети, мале підприємництво, модель розвитку, освітній і методичний центр, дорадчі послуги, споживчий кооператив.*

Постановка проблеми. В останні роки сільське господарство Черкаської області досягло стабільної позитивної динаміки і все більше нарощує виробництво сільськогосподарської продукції. Практично завершилося формування структури виробництва та системи його організації в процесі земельної і аграрної реформи.

Значна частина валової продукції аграрного сектору сконцентрована у особистих селянських господарствах регіону. У 2012 р. ними вироблено картоплі – 97,9 %, овочів – 70,2; плодів і ягід – 91,3; молока – 52,5; яєць – 30,0; м'яса у забійній вазі – 10,0; меду – 94,6 %. Крім того, вони мають можливість займатися специфічними видами сільськогосподарського виробництва, а саме: вирощувати овець і кіз, кролів, індиків, гусей, та іншу екзотичну птицю, розвивати рибне господарство, зелений туризм, вирощувати посадковий матеріал і багато іншого.

Ось чому даний сектор, навіть у такій високо інтенсивній аграрній області, потребує до себе уваги, насамперед засобів на підтримку нерозрізненних і епізодичних, а системних і повномасштабних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Названі проблеми все частіше стають предметом дослідження вітчизняних науковців В. Богдановича [7], Т. Єрмолаєва [1], Н. Малиша [4], А. Третяка [5], С. Чемезова [6], З. Юринця [3] та ін.

Проте недостатньо вивченими залишаються проблеми формування стратегій розвитку малих сільськогосподарських підприємств України на

*Науковий керівник – д.е.н., професор Горьовий В.П.

© Збарська А.В., 2013

основі кооперації. Тому актуальними залишаються дослідження широкого кола теоретичних, методологічних і практичних питань названої проблеми.

Метою дослідження є розробка моделі розвитку суб'єктів малого підприємництва на основі кооперації на прикладі Черкаської області. Її реалізація потребувала вирішення таких взаємопов'язаних задач: визначити рівень розвитку малих форм господарювання на селі, умови їх функціонування; вивчити нормативно-правову документацію, яка регламентує діяльність даного сектору; організаційно-правові форми кооперативних формувань та розробити модель розвитку малого сільськогосподарського підприємництва у конкретних умовах регіону.

Виклад основних результатів дослідження. Подальший розвиток галузі, що є однією з найбільш важливих в економіці регіону, потребує якісних перетворень, спроможних забезпечити підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва та продовольчу безпеку регіону. Виконання цього завдання пов'язане із визначенням стратегічних орієнтирів розвитку сільського господарства, відповідно до яких буде здійснюватись державна політика щодо нормативно-правового, фінансово-економічного та іншого регулювання галузі. Ці орієнтири мають враховувати необхідність реалізації базових програмних документів соціально-економічного розвитку регіону, таких як Національна стратегія розвитку сільського господарства до 2015 року "Село для кожного, кожний для села", обласна цільова програма "Село Черкащини – 2020", обласна програма "Будуємо нову Черкащину" на 2011-2015 роки тощо.

Найбільше природне багатство Черкащини – її благодатні землі, значна частина яких – чорноземи. Загальна площа земель сільських територій становить 2068,5 тис. га, у тому числі: сільськогосподарських угідь 1444,6 тис. га. або 69,8 відсотка до загальної площі, з них ріллі 1266,7 тис. га (61,2 відсотка), пасовищ – 78,3 тис. га (3,8 відсотка).

У власність громадян передано 1104,8 тис. гектарів земельних угідь. Набули право на земельну частку (пай) 347,1 тис. осіб. Більше 300,9 тис. власників земельних паїв передали їх в оренду сільськогосподарським структурам, 17,7 тис. селян самостійно обробляють свої земельні паї.

У 236,4 тисяч особистих селянських господарств області сконцентровано 189,4 тис. га земельних ділянок:

- для ведення товарного сільськогосподарського виробництва – 50,9 тис. га;
- особистого селянського господарства – 107,0 тис. га;
- для будівництва та обслуговування житлових будинків і господарських будівель (присадибні ділянки) – 29,1 тис. га;
- для садівництва – 2,1 тис. га;
- для здійснення несільськогосподарської підприємницької діяльності – 0,1 тис. га.

Передбачається, що до 2020 року площа земель у користуванні сільськогосподарських підприємств у порівнянні з 2010 роком зменшиться на 17,3 тис. га, відповідно на 13,9 тис. га збільшиться площа землі у господарствах населення

Особливе значення в розвитку сільськогосподарського виробництва має ефективність використання земель сільськогосподарського призначення.

Найбільш ефективно використовуються землі в Черкаському, Золотоніському, Канівському, Чернобаївському та Жашківському районах.

На початок 2012 р. в області господарською діяльністю займалися 1845 сільськогосподарських підприємств.

Серед них:

- 425 господарських товариств (23, 3%) ;
- 155 приватно-орендних підприємств (8,3 %);
- 15 сільськогосподарських виробничих кооперативів (0,8 %);
- 1126 фермерських господарств (61,5 %);
- 7 державних підприємств (0,4 %);
- 123 інші підприємства (5,7 %).

Із загальної площі земель у власності та користуванні юридичних осіб знаходиться близько 1400 тис. га. Більша половина з них – 1032 тис. га – у сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств.

Загальне виробництво продукції сільського господарства за 2012 рік становило 7 млрд. 630,6 млн. грн., що на 3,2 % менше 2011 року, у тому числі у сільськогосподарських підприємствах – на 2,8 %, в господарствах населення – на 4,5 %.

Слід зазначити, що обсяг валової продукції сільського господарства всіх категорій господарств Черкаської області за 2012 р.(як і 2011р.) значно перевищує саме високе його значення 1990 р., відповідно, на 1138,9 і 1391,2млн. грн. або на 19,8 та 21,4 %.

З 2009 р. в регіоні вартість валової продукції тваринництва перевищує вартість продукції рослинницької галузі відповідно: у 2009 р. – на 468,6 млн. грн., 2010 р. – на 1434,6 і 2011 р. – на 567,1 млн. грн.

Значна частина валової продукції аграрного сектору сконцентрована у особистих селянських господарствах регіону. У 2012 р. ними вироблено картоплі – 97,9 %, овочів – 70,2; плодів і ягід – 91,3; молока – 52,5; яєць – 30,0; м'яса у забійній вазі – 10,0; меду – 94,6 %. Крім того, вони мають можливість займатися специфічними видами сільськогосподарського виробництва, а саме: вирощувати овець і кіз, кролів, індиків, гусей, та іншу екзотичну птицю, розвивати рибне господарство, зелений туризм, вирощувати посадковий матеріал і багато іншого.

Ось чому даний сектор, навіть у такій високо інтенсивній аграрній області, потребує до себе уваги, насамперед засобів на підтримку не розрізнених і епізодичних, а системних і повномасштабних. Тому метою проведеного дослідження є розробка моделі розвитку малого

підприємництва на основі кооперації в АПК Черкаської області. Її реалізація потребувала вирішення таких взаємопов'язаних задач: проаналізувати сучасний стан і рівень розвитку малих форм господарювання на селі, умови їх функціонування; вивчити нормативно-правову документацію, яка регламентує діяльність даного сектору регіону; вивчити організаційно-правові форми кооперативних формувань; розробити модель розвитку малого сільськогосподарського підприємництва у конкретних умовах Черкаської області.

На сучасному етапі розвиток малих форм господарства за умов існуючих ринкових структур вимагає значної державної підтримки. Подальше просте ведення особистого селянського господарства без спроб увести його у русло цивілізованого дрібнотоварного підприємництва і кооперації може призвести лише до розширення масштабів бідності на селі, скороченню чисельності сільського населення та зниження якості робочої сили. З метою подолання цих негативних тенденцій виникає необхідність у розробці моделі розвитку малого підприємництва на основі кооперації (рис.1).

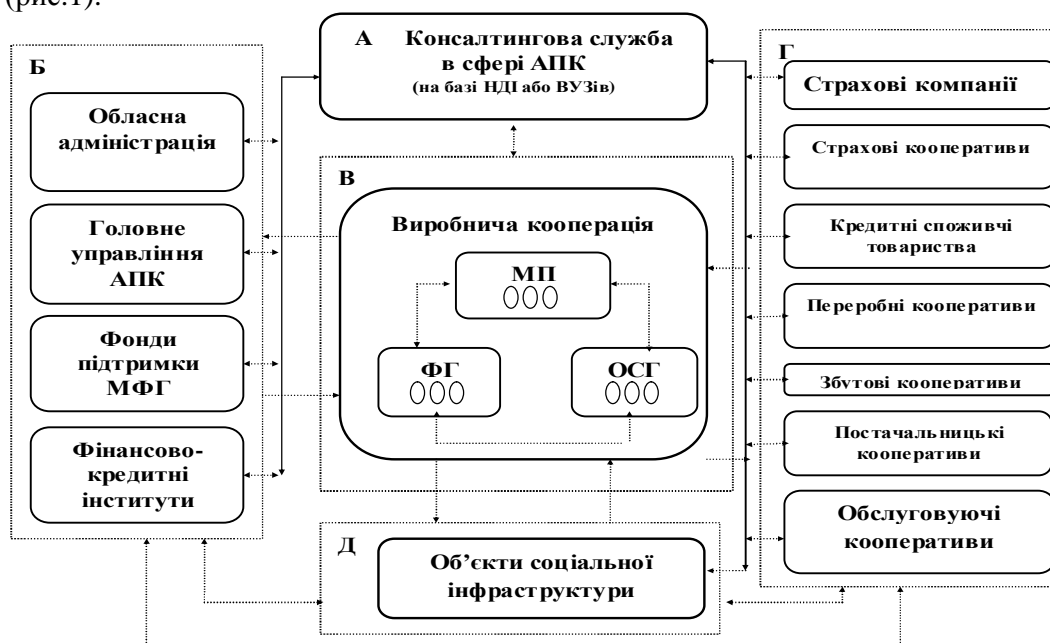

Рис. 1. Модель розвитку суб'єктів малого підприємництва на основі кооперації.

Запропонована модель побудована на основі кооперативних відносин, так як принципи кооперації передбачають взаємне співробітництво за трудовою участю його членів, для досягнення загальних цілей. Вона охоплює всі дрібні форми господарювання, і систему зв'язків між ними. Для більш активного розвитку малого підприємництва на селі

необхідно залучити фінансово-кредитні інститути, органи і організації підтримки малого аграрного підприємництва, інститути державної влади і організації науково-технічного характеру. Тому розроблена модель з врахуванням усіх вище перелічених вимог має п'ять основних крупних блоків, які для ефективного функціонування повинні знаходитися у постійній взаємодії між собою.

Блок А. Науково-консультаційний блок. Створення і розвиток навчально-методичних центрів передбачається рішенням обласної ради депутатів Черкаської області "Про програму розвитку сільського господарства Черкаської області на 2013-2020 роки" за такими напрямками:

- кваліфіковане надання консультаційної допомоги, в тому числі при оформленні кредитів, за якими надаються субсидії у відповідності до Українського законодавства;

- методична робота навчально-методичних центрів;

- підготовка фахівців по наданню консультаційної допомоги сільськогосподарським товаровиробникам;

- моніторинг, маркетинг і публікація матеріалів для розповсюдження досвіду консультаційної допомоги малим формам господарювання;

- інтеграція консультаційної допомоги малим формам господарювання із системою інформаційного забезпечення.

Найбільш оптимальним варіантом нині є створення консультаційно-інформаційного центру на базі аграрного ВУЗу, за принципом існуючих у США "Extension service", які пропонують інформаційно-аналітичні, консалтингово-тренінгові, методичні і професійні освітні послуги.

Блок Б. Блок контролю, координації, регулювання і розвитку. В межах пріоритетного національного (регіонального) проекту в області проводиться активна робота з розвитку малих форм господарювання на селі. З початку 2013 р. майже 3 тис. ОСГ одержали кредити, субсидування, насамперед, на розвиток молочного скотарства за рахунок засобів обласного бюджету.

Проводиться робота по створенню сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. В 2013 р. їх планується організувати 59. На їх організацію необхідно майже 89 млн. грн. За їх кількістю лідирує Городищенський район.

Тому даний блок представлений органами виконавчої влади, головними управліннями та іншими організаціями підтримки і розвитку малого підприємництва, фінансово-кредитними інститутами, іншими організаціями, які можуть координувати і регулювати діяльність особистих селянських господарств, сприяти активному розвитку малого підприємництва в АПК області.

Блок В. Виробничий блок. З метою збільшення виробництва продукції сільського господарства з 27 листопада 2009 р. в області діє програма підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих

кооперативів на період до 2015 року, а з 22 листопада 2011 р. – обласна цільова програма “Село Черкащини – 2020”. Вони сприятимуть особистим селянським і фермерським господарствам у їх розвитку. В межах даних програм уже запущені у Чернобаївському районі обслуговуючі кооперативи “Мілкодар” та “МолТранс”, формуються шість обслуговуючих кооперативів у Монастирищенському районі тощо. За даними Головного управління агропромислового розвитку Черкаської обласної державної адміністрації на 24.12.2012 р. в області створені та зареєстровані 55 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. За видами діяльності: 13 багатофункціональних, 28 молочарських, 5 з обробітку землі та збирання врожаю, 7 заготівельно-збутових, та 2 переробних.

Протягом 2012 року зазначені кооперативи надали послуг населенню на суму понад 7 млн. грн. (виробництво круп, олії, борошна, надання послуг з обробітку землі та збирання врожаю, водопостачання, транспортних перевезень тощо). Крім того, заготовили молока 10 тис. тонн на суму 21 млн.грн.

Учасники даних програм зможуть об'єднатися в кооперативи за інтересами і, консолідуючи зусилля розрізаних селянських і фермерських господарств, інших малих сільськогосподарських підприємств, в повній мірі зможуть використовувати синергійний ефект від їх спільної діяльності.

Блок Г. Блок споживчої кооперації. Споживча кооперація – це вид діяльності, що покликаний задовольнити потреби і прагнення людей як споживачів та захистити їхні економічні інтереси. В умовах ринкової економіки споживча кооперація дуже важлива для суспільства, тому в регіоні ведеться системна робота в напрямку її розвитку. В 2010 році вперше з початку фінансово-економічної кризи було забезпечено позитивну динаміку роздрібного товарообігу. За підсумками I півріччя 2012 року зафіксовано зростання на 11,1 %. Про відновлення роботи споживчої кооперації, свідчить і той факт, що протягом 2010 – 2011 років та I півріччя 2012 року поновлено роботу 21 магазину. В цілому, торгівельна мережа області за 2010 – 2012 роки збільшилась на 436 об'єктів торгівлі (магазини, кіоски, АЗС), у тому числі в сільській місцевості на 121. Мережа об'єктів громадського харчування збільшилась на 142 одиниці. Крім того, в області відкрито оптово-роздрібний ринок “Фермерський” у Черкасах, площа якого становить 12,5 тис. кв. м.

Позитивні сторони створення такого ринку наступні: підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва області, контроль за цінами, якість продуктів харчування, наповнення бюджету, посилення конкуренції на споживчому ринку, швидке просування продукції до споживачів, створення нових робочих місць і, як наслідок, підвищення рівня життя населення.

Також проведено цілеспрямовану роботу та забезпечено легалізацію стихійних ринків, ліквідацію місць стихійної торгівлі. Для малозабезпечених

громадян на 620 об'єктах торгівлі сформовано соціальний “продовольчий кошик” тощо.

Тому необхідно і в подальшому сприяти створенню споживчих кооперативів, які будуть задовольняти потреби блоку. У зв'язку з цим доцільне, як варіант, застосування аутсорсингу, тобто ціленаправленого виділення об'єктами малого і середнього підприємництва в АПК функцій, які не є основними, і делегування їх реалізації сторонньому виконавцю – аутсорсеру (постачальницьким, збутовим кооперативам).

Блок Д. Соціальний блок. З метою розвитку соціальної сфери і інженерної інфраструктури сільських територій, скорочення розриву між містом і селом у рівні забезпечення об'єктами соціальної сфери і інженерної інфраструктури і розширення ринку праці в сільській місцевості у межах обласної цільової програми “Село Черкащини – 2020” виділено спеціальний розділ щодо соціального розвитку села до 2020 року.

Соціальний блок повинен охопити соціальні потреби членів кожного конкретного кооперативу і сільської території, на якій він розміщений і включати у себе всі об'єкти соціальної інфраструктури, необхідні для нормальної життєдіяльності населення. Включення соціального блоку у модель розвитку малого і сімейного підприємництва дозволяє виявити насувні проблеми кожного сільського соціуму і ефективно їх задовольнити.

Висновки. Таким чином, дана модель охоплює всі сторони взаємовідносин і сфер діяльності малих сільськогосподарських підприємств, що дозволить:

- об'єднати зусилля дрібних товаровиробників і оптимізувати процес виробництва;
- активізувати фінансово-кредитну сферу сектору малого підприємництва в АПК;
- поліпшити облік, контроль, координацію і регулювання діяльності малих і сімейних форм господарювання на селі;
- оптимізувати механізм державної підтримки малого агробізнесу, тим самим збільшити її ефективність;
- впроваджувати інноваційні технології в діяльність малих і сімейних форм господарювання на селі.
- стабілізувати чисельність сільського населення і призупинити відплив працездатного населення із сільської місцевості завдяки створенню додаткових робочих місць;
- стимулювати ділову активність сільського населення;
- підвищити рівень управління сільськими територіями на основі консолідації потреб селян і розвитку самоуправління.

Створення системи кооперації дасть змогу дрібному виробнику отримати державну підтримку і пришвидшить доступ до кредитних ресурсів. Для цього, окрім вже діючих механізмів державної підтримки (цінового регулювання, виробничих дотацій, субсидій на придбання ресурсів,

податкових субсидій, кредитної підтримки, фінансування загальних послуг і програм сільського розвитку), зусилля будуть спрямовуватися на підтримку розвитку малого і середнього підприємництва. Цьому буде сприяти і запропонована нами модель розвитку названого сектору.

Література

1. Ermolieva T., G. Fischer, and H. van Velthuis (2005). *Livestock Production and Environmental Risks in China: Scenarios to 2030*, FAO/IIASA Research Report, International Institute for Applied Systems Analysis, Laxenburg, Austria.
2. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18.10.2005 р. № 2982-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2982-15&test>.
3. Юринець З. В. Економіко-математичне моделювання у формуванні стратегії державної підтримки сільського господарства в рамках співпраці зі СОТ і ЄС / З. В. Юринець // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – № 19.1 – С. 271–275.
4. Малиш Н. А. Моделювання економічних процесів ринкової економіки / Н. А. Малиш. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chitalka.info/n295/>.
5. Третяк А. М. Наукові основи економіки землекористування та землевпорядкування / А. М. Третяк, В. М. Другак. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravo.vuzlib.net/book_z1631_page_26.html.
6. Чемезов С. М. Инвестиционный механизм АПК региона (на примере Свердловской области) / С. М. Чемезов, В. С. Мырнин, М. В. Федоров [и др]. – Екатеринбург, 2002. – 132 с.
7. Богданович В. Концептуальні засади розробки динамічної моделі функціонування АПК / В. Богданович, В. Руликівський. – Вісник Нац. акад. держ. управління при Президенті України. – 2005. – № 2. – С. 343–350.
8. Zbarska A. Cooperation as promising way of development of personal subsidiary plots // *Ekonomika APK*. – 2013. – № 7. – Р. 87–92.
9. Сільське господарство Черкащини : Статистичний збірник. – Черкаси, 2012. – 249 с.

Summary

Zbarska A.V., applicant

National University of Life and Environmental sciences of Ukraine

DEVELOPMENT MODEL OF SMALL ENTREPRENEURSHIP SUBJECTS AT THE COOPERATION BASIS IN THE CONDITIONS OF CHERKASY OBLAST

The modern condition of small entrepreneurship sector at the territory of Cherkasy Oblast is viewed. The model of interaction between small agricultural producers and bodies of state support, financial and credit organizations, and among themselves at the cooperation base is built. Usage of this model will give an opportunity to stir up the sector of small agribusiness and increase the welfare of rural population.

Key words: *Cherkasy Oblast, priority, small entrepreneurships, small enterprise, development model, educational and methodical centers, agricultural service, consumer cooperatives.*

Рецензент – к.е.н., доцент Минів Р.М.